

DA BI BILO UMOROV V KOMBINACIJI S SAMOMOROM ČIM MANJ

Po izbruhu epidemije šolskih in drugih strelskih pohodov, samomorilskih napadov in podobnih nasilnih dogodkov, ki se končajo z umorom in samomorom storilca, je zaznati povečanje števila znanstvenih prispevkov o tej temi. K povečanju znanstvenega zanimanja zagotovo pripomoreta medijsko poročanje o množičnih pobojih v ZDA, ki so se zgodili v zadnjih letih, in občutek nemoči glede predvidevanja in preprečevanja takih tragedij.

Dejstvo je, da se v Združenih državah Amerike zgodi približno 1000 do 1500 primerov umorov oz. samomorov na leto. Ti tragični dogodki skoraj vedno vključujejo uporabo strelnega orožja, storilci pa so skoraj brez izjeme moškega spola. Čeprav so ameriški mediji osredotočeni na množične umore in strelske pohode, statistika kaže, da se večina umorov oz. samomorov zgodi v domačem okolju, v škodo intimnega partnerja. Pri tem se kaže jasna razlika v odnosu do vseh drugih umorov, pri katerih se partnerji veliko redkeje znajdejo v položaju žrtev.

Literatura opisuje najpogostejši prototip umora oz. samomora: moški, ki je večinoma starejši od svoje partnerke (ali partnerja), začne sumiti v njeno oz. njegovo nezvestobo ali se mora spopadati z grozečo prekinitvijo razmerja. Raziskovalci so prepričani, da so ti storilci v večini primerov izrazito depresivni, neredko zasvojeni z alkoholom ali drogami ter se spopadajo z vsiljevanjem samomorilnih idej in načrtov. Kot dodaten motiv za tako dramatičen razplet zakonske ali partnerske krize se pokaže tudi neugodna gmotna situacija storilca ali celotne družine.

Redke storilke razširjenih samomorov se pri izbiri žrtev precej razlikujejo od moških. Značilno je, da v smrt vzamejo s seboj svoje otroke, le izjemoma svoje partnerje.

Glede na to, da je posedovanje strelnega orožja pomemben dejavnik pri tem pojavu, je jasno, da so taki dogodki pogostejši pri pripadnikih oboroženih poklicnih formacij, kot so policisti, vojaki in tudi lovci.

Ker nimam dostopa do podatkov, ki jih zbira policija o takih dogodkih v Sloveniji, ne morem ponuditi kompetentnega odgovora na vprašanje, ali se število takih dogodkov povečuje ali ne. Ob spremljanju dnevno-informativnih poročil pa je jasno, da je poročanj o umorih, ki se končajo s samomorom storilca, čedalje več.

Če v Sloveniji veljajo podobni razlogi, kot je to pokazala raziskava, narejena na ameriškem vzorcu, potem je jasno, da gre predvsem za posebej hudo obliko družinskega nasilja, ki se v Sloveniji prepleta z že tradicionalno visoko stopnjo samomorilnosti moških v srednjih letih in visoko stopnjo alkoholne zlorabe. Povezave med dejavniki tveganja ne dajo odgovora na vprašanje, zakaj smo v zadnjih letih priče eskalaciji.

Sem psihiater v klinični praksi in se že več let srečujem z ljudmi, ki zahajajo v konflikte s seboj in drugimi. Opazam, da se predvsem na podeželju izrazito spreminja predstava žensk o tem, kakšne so njihove vloge in pravice. Generacije podredljivih, ubogljivih in trpečih žensk so molče prenašale nasilje partnerjev, revščino, v katero jih je pahnilo njihovo popivanje, in ponižanost ob njihovi nezvestobi. Danes se ta slika radikalno spreminja, saj se ženske srednjih let in celo starejše aktivno trudijo doseči emancipacijo, uveljavljanje svojih pravic in potreb. Te spremembe lahko pozdravimo kot pomemben korak k humanizaciji družbe.

Na začetku svoje kariere sem kot psihiater srečeval veliko trpečih, depresivnih žena alkoholikov, ki so bile »prepojene« z občutki strahu, nemoči in nesamostojnosti. Celo ob ponujeni pomoči zdravstva in sociale so ostale pasivne, nemočne in trpeče.

Z menjavo generacij ta skupina žensk postopno izginja. Tudi po zaslugi zakonov, ki ponujajo varovanje pravic šibkejših, po zaslugi socialnih transferjev, ustanov, kot so varne hiše, spremenjenega odnosa pravosodnih organov in socialnih služb postajajo ženske pogumnejše in odločnejše v odporu proti nasilju v domačem okolju. S tem se zagotovo povečuje možnost osamosvajanja za tiste, ki trpijo zaradi svojih partnerjev.

Med svojim delom pogosto ugotavljam, da se moških srednjih let, predvsem na podeželju, ki so najbolj »na udaru« zaradi osamosvojitvenih teženj svojih partnerk, še ni dotaknil veter družbenih sprememb na področju razumevanja partnerskih odnosov in odnosa do družinskega oziroma partnerskega nasilja. Opisane družbene predpostavke in od njih odvisni nesporazumi med spoloma delujejo kot nekakšno gorivo za razraščanje nasilja in samouničevalnosti v družinskem okolju, vendar je iztek takšne dinamike odvisen še od drugih dejavnikov, ki bi jih lahko uporabili za preprečevanje nasilja.

Omeniti moram tudi družbo, ki opazuje odmevna nasilna dejanja in jih tudi javno komentira. Ko se namreč potencialni storilec pripravlja na zelo nasilen dogodek, se ne hote sprašuje, kaj naj bi družba, širša družina, prijatelji mislili o tem, kar bo storil. Večkrat je že bilo omenjeno, da so storilci partnerskega in družinskega nasilja prepričani o upravičenosti svojega dejanja. Ta prepričanost pa je lahko posledica tega, da se storilec »prepoji« s sporočili, ki mu jih družba posreduje. Nekdaj so bili viri družbenega diskurza cerkve, šole, sodišča pa tudi vaške gostilne, pozneje pa tudi časopisi in v današnjem času elektronski mediji, ki se jim niti hote ne moremo izogniti.

Spomnim se dvojnega umora v mojem življenjskem okolju. Tedaj se je zelo bran slovenski časopis eksplicitno postavil na stran storilca, saj je žrtev predstavil kot osebo, ki je s svojo odločitvijo o dokončanju partnerske zveze aktivno pripomogla k temu, da »dobi, kar si je zaslužila«.

Sicer pa žrtve, ki preživijo tak dogodek, pogosto povedo, da ni šlo za povsem nepričakovan izbruh nasilja, temveč so se že prej nakazovali pripetljaji, iz katerih bi bilo mogoče razbrati, da se pripravlja nekaj hudega. Navedel bi le nekaj primerov:

- Ženske, ki partnerju sporočijo, da nameravajo prekiniti zakonsko ali partnersko razmerje, kljub njegovi očitni nasilnosti in nerazsodnosti ostanejo z njim pod isto streho. Poseben problem je neodločnost v tem stadiju razreševanja partnerske zveze. Odhodi in prihodi nazaj zaradi lastne neodločnosti ali izsiljevanja partnerja, popuščanje pred partnerjevimi grožnjami – vse to opogumlja izvajalca nasilja in mu daje opravičila, da nadaljuje svoja dejanja in jih celo stopnjuje.
- Čeprav potencialne žrtve imajo informacijo o nezakonitem strelnem orožju ali morilnem namenu, tega ne prijavijo policiji niti takrat, ko se smrtne grožnje že vrstijo.
- Leta in leta trpijo zaradi bolezenske ljubosumnosti partnerja in se neskončno dolgo trudijo dokazovati svojo zvestobo, ne da bi prepoznale, da gre za bolezensko motnjo, in ukrepale zoper moškega, čigar ljubosumnost ne temelji na realni osnovi. Neredko se zgodi, da preganjana oseba stori samouničevalno dejanje.
- Zasledovane osebe ne ukrepajo zoper zasledovalcev oziroma takšen vzorec vedenja ne prepoznajo kot smrtno nevarnega.
- Ne prepoznajo resnosti groženj z umorom, nasiljem, saj si ne morejo predstavljati, da bi jih oseba, s katero so preživeli dolga leta v partnerski zvezi, lahko umorila.

Skratka, srhljivo pogosto vidimo, da žrtve ne znajo ravnati samozaščitno, vendar to ni njihova krivda. Vsekakor je treba upoštevati sociokulturno posredovana sporočila, mnenje ožje in širše družine, stereotipe, ki preprečujejo, da bi se potencialna žrtev obrnila na ustrezen naslov z namenom zaščite pred nasiljem.

Še vedno je veliko ljudi prepričanih, da policija ukrepa le takrat, ko se že zgodi nekaj hudega. Občasno se vzbuja občutek, da policija, predvsem na podeželju, ukrepa pavšalno, ne da

bi se poglobila v posamezno zgodbo in prepoznala znamenja, ki bi kazala na resnost grožnje. Neodločnost in slaba sodelovalnost žrtve le še pripomoreta k temu. Ukrepi, kot so prepoved približevanja, psihiatrično zdravljenje proti volji, namestitev v pripor ob ponovitveni nevarnosti, lahko precej zmanjšajo tveganje za eskalacijo nasilja do umora in samomora.

V tem tekstu ne želim zbuditi občutka, da je problematika ekstremnega družinskega nasilja, ki se konča z umorom in samomorom, rešljiva le s formalnimi ukrepi, kot je prepoved približevanja ali namestitev v varno hišo.

Nasilje je skoraj vedno posledica dolgotrajnih, neredko z roda na rod prenesenih nefunkcionalnih vedenjskih vzorcev, odnosov in idealiziranih pričakovanj do sebe in drugih. Prebivalstvo le redko dosežejo sporočila, ki bi nakazovala potrebo po spremembi miselnosti in načinov reševanja problemov.

Čeprav je Slovenija ena od razvitejših držav v srednjeevropskem prostoru, opazno zaostaja v humanizaciji medosebnih odnosov. Dostop do psihoterapije ali vsaj svetovanja je predvsem na podeželju in za pripadnike nižjega družbenega sloja izrazito omejen. Obstoječe ustanove, kot so centri za socialno delo, sodišča in psihiatrične institucije, ljudje doživljajo kot odtujene, nerazumevajoče za njihove osebne stiske. Zaupanje v pravno državo je izjemno nizko.

Ob razmišljanju o tem, kaj bi bilo treba storiti za to, da bi se tragični dogodki, v katerih se prepletata umor in samomor, dogajali čim redkeje, vedno znova ugotavljam, da so ustanove, intervencijske strukture, namenjene za spopadanje z nasiljem v družinskem okolju, še danes bolj ali manj predtranzicijsko organizirane, toge, slabo sodelovalne in zato nezadostne za reševanje izzivov našega časa. Na žalost so možnosti za razvoj teh ustanov precej omejene, predvsem zaradi izrazito rigidnega in nefunkcionalnega odnosa družbe in politike do teh ustanov in strokovnjakov, ki se ukvarjajo s problematiko družbenega nasilja.

Nadvse kritični odnos družbe in medijev do vseh tistih, ki so bili vpleteni v preprečevanje in razreševanje konfliktov, ki so povzročili nasilni dogodek, sprožajo le obrambne mehanizme tistih, ki so ali mogoče tudi niso storili, kar bi lahko, da bi preprečili kako družinsko tragedijo. Redkeje ali mogoče celo nikoli pa se ne zgodi, da bi se ti akterji sestali in opravili *debriefing*, sestanek z namenom razreševanja in analiziranja izkušenj in občutkov, in ugotovili, kaj je bilo narejeno narobe in kaj bi še bilo mogoče narediti, da se kaj takega ne bi več zgodilo.

Izkušnje, ki bi lahko vzniknile iz takega medinstitucionalnega sodelovanja, bi bile silno dragocene, predvsem ob pozitivnem odnosu in prispevku medijev, ki ne bi le prežali na dežurnega krivca, ampak bi imeli pomembno vlogo pri posredovanju premišljenih sporočil o tragediji, saj so ti dogodki na koncu koncev res tragedije, čeprav jih na žalost vidimo vedno pogosteje le kot dnevne senzacije.

Robert Oravec